

УДК 327.5(73+540.1)

Худолій А. О.,
доктор політичних наук, професор, професор
кафедри політології, Факультет політико-
інформаційного менеджменту, Національний
університет «Острозька Академія» (Україна, Острог),
toliy65@yahoo.com

США–ІРП НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: КООПЕРАЦІЯ ЧИ КОНФРОНТАЦІЯ?

Мета статті полягає в аналізі зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки та Ісламської Республіки Пакистан в регіоні Південна Азія. Проаналізовано особливості зовнішньополітичних кроків, здійснених Вашингтоном та Ісламабадом упродовж 2008–2017 років. Розглянуто етапи розвитку американо–пакистанських відносин упродовж зазначеного періоду. Виявлено, що основою зовнішньої політики обох країн слугували прагматичні інтереси.

Деталізовано здобутки та недоліки зовнішньополітичного курсу США та ІРП з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників. У ході дослідження було застосовано метод політологічного аналізу та івент–аналіз. Практикологічний та системний методи уможливили аналіз процесу міжнародних відносин за певними форматами: США – Пакистан, США – Афганістан, Пакистан – Афганістан.

Ключові слова: регіональна політика, Південна Азія, зовнішня політика, США, Пакистан, Афганістан, безпека регіону.

Поліцентрична система міжнародних відносин, що почала формуватися на початку ХХІ століття не залишила Сполученим Штатам Америки вибору – Вашингтон докладає максимум зусиль для того, щоб зберегти ключові позиції в основних цивілізаційних регіонах, одним із яких є Південна Азія. В «Стратегії національної безпеки», прийнятій в 2010 році, за каденції Б. Обами, зазначено, що в світі стає більше нових «центрів впливу», з якими США повинні взаємодіяти (Китай, Індія та Росія). Згадуються регіональні «центри впливу» (Бразилія, Індонезія, ПАР, Саудівська Аравія) [25, с. 40–43].

В умовах формування багатополярного світу актуальним є дослідження зовнішньополітичного курсу та мотивів регіональних акторів, діяльність яких впливає на формування порядку денного як регіонального, так і глобального рівня. Зокрема, актуальним є аналіз американо–пакистанських відносин, оскільки Ісламська Республіка Пакистан чинить відчутний вплив на політику країн Південно–Азійського регіону. Зовнішньополітичні амбіції Пакистану змушують реагувати на його поведінку Індію, КНР, РФ і звісно ж США, які намагаються зберегти традиційні сфери впливу в Південній Азії та Азійсько–Тихоокеанському регіоні.

Метою даної статті є аналіз відносин між Сполученими Штатами Америки та Ісламською Республікою Пакистан в Південній Азії на початку ХХІ століття.

Актуальним є аналіз регіональної політики ІРП та вплив Сполучених Штатів Америки на Ісламабад, що значною мірою впливає на перебіг подій у Південній Азії. Актуальність дослідження полягає у спробі описати періоди та інтенсивність розвитку американо–пакистанських відносин упродовж 2008–2017 рр. Вивчення американо–пакистанських відносин є актуальним з точки зору збереження балансу сил в регіоні Південна Азія. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

– Описати характер американо–пакистанських відносин упродовж 2008–2017 рр.;

– Виявити та описати етапи розвитку відносин між двома країнами.

Зовнішня політика Ісламської Республіки Пакистан у ХХІ столітті не стала предметом поглибленого вивчення.

Дослідження останніх років свідчать про те, що існує обмежена кількість досліджень, присвячених зовнішній політиці Пакистану та окремі статті, спрямовані на дослідження окремих аспектів американо–пакистанських відносин. Причиною наукової прогалини вбачаємо у слабких міждержавних, політичних, економічних і культурних відносин між двома країнами. Водночас, з точки зору міжнародних відносин, ІРП має вдале географічне розташування та значний економічний і військовий потенціал, що в сукупності чинників змушує науковців розглядати Ісламабад як одного з ключових акторів регіональної політики.

Політичну ситуацію в Південно–Азійському регіоні та американо–пакистанські відносини досліджувало чимало науковців, які акцентували увагу на різних аспектах цієї проблеми. Серед них чимало українських, російських і західних.

Серед досліджень українських науковців слід окремо зазначити праці І. Тихоненко [16; 17], С. В. Крижка [8], А. Кобзаренка [7].

Російські науковці, серед яких В. Белокреніцький [2], О. В. Воробйов [5] та інші присвятили свої дослідження різним аспектам Південно–Азійського регіону. Зарубіжні дослідники, серед яких Х. Хаккані [22], Г. Коплі та П. Хуссейн [21], М. Зауддін [29] також долучилися до вивчення даної проблематики. Кожен із зазначених авторів вивчав той або інший аспект зовнішньої політики Пакистану.

Окремі аспекти регіональної політики досліджували українські науковці, серед яких гідне місце посідає І. Тихоненко, яка вивчала питання регіональної безпеки Південної Азії та роль Ісламабаду як актора впливу в даному регіоні. С. В. Крижка аналізував політику Сполучених Штатів щодо Пакистану упродовж 1990–2008 років. А. Кобзаренко здійснив аналіз поточного політичного становища в Пакистані у контексті його впливу на розвиток регіону Південна Азія та світу, а також національних інтересів України. Дослідник висвітлив чинники формування поточної політичної ситуації в Пакистані, деталізував інтереси світових держав у цій країні, визначив потенційні інтереси України в Пакистані.

Питання американо–пакистанських відносин доповнили дослідження російських науковців, серед яких слід зазначити В. Я. Белокреніцького [2], В. М. Москаленка [10]. Науковці вивчали питання двосторонніх відносин США та ІРП, описали ці взаємовідносини з точки зору цілей, завдань та досягнутих результатів. Деталізовано питання політичної ситуації в Ісламській Республіці Пакистан, проблеми релігійного екстремізму та тероризму, політичного розвитку регіону Південна Азія тощо. Широкому колу питань, що торкаються двосторонніх відносин між Вашингтоном та Ісламабадом на початку ХХІ століття, від питань геополітики до внутрішньополітичного розвитку Пакистану, були присвячені праці С. М. Кузнецова [9], М. Ю. Морозової [11], С. Н. Сотнікова [14], М. В. Братерського [3] та інших. С. М. Кузнецов здійснив аналіз політики ІРП в регіоні Південна Азія з урахування чинника геополітичного розташування держави. М. Ю. Морозова досліджувала воєнну політику Ісламабаду та її вплив на баланс сил в регіоні. Тему воєнної політики Пакистану продовжив В. І. Сотніков, який торкнувся ядерної зброї та її розробок в Пакистані. М. В. Братерський безпосередньо

досліджував політику Вашингтону та посилення ролі регіональних держав в Азії. Г. Коплі та П. Хуссейн описали роль Пакистану на регіональному та глобальному рівні міжнародних відносин. М. Зауддін зосередив увагу на досягненнях Ісламської Республіки Пакистан у зовнішньополітичній сфері [29]. Проте американо-пакистанські відносини упродовж 2008–2017 років залишилися поза увагою науковців.

Стан міжнародної системи зазнає впливу не лише глобалізації, але й характеризується посиленням тенденції до регіоналізації та глокалізації. Регіони поступово перетворюються на самостійні сили і в них формується основа для розвитку країн, що там розташовані. Сучасна світ-система – нестабільне середовище в межах парадигми Дж. Розенау [15]. Поділяємо думку американського дослідника про те, що упродовж наступних років збережеться перспектива конфліктів інтересів геополітичних і регіональних акторів.

На політичній карті світу існують регіони стабільності та «регіони підвищеної конфліктності», до якого ми відносимо Південну Азію. Вона залишається одним із потенційно найконфліктніших регіонів світу не лише тому, що в ній триває перманентне асиметричне протистояння між Індією та Пакистаном, але й через напружені відносини Індії та Китаю, стратегічні інтереси яких не завжди співпадають. Наявність різних національних інтересів, політичних систем, релігійна гетерогенність доповнює геостратегічний фактор.

США відводять Пакистану важливу роль у своїй глобальній стратегії, передусім у контексті використання цієї країни в якості регіонального контрбалансу зростаючому впливу Китаю, Індії та Росії. Адміністрація Дж. Буша–молодшого, визнаючи лідерство офіційного Нью-Делі в питаннях регіональної безпеки, зважає на Ісламабад як інструмент протистояння екстремізму та тероризму на глобальному рівні [1, с. 10].

Американо-пакистанські відносини упродовж 2008–2017 років були складними, оскільки на них накладає відбиток цілий комплекс внутрішніх і зовнішніх факторів, здатних не просто вплинути, але й діаметрально їх змінити [4, с. 40]. Двосторонні відносини ускладнювалися не лише мінливою політикою Ісламабаду, але й постійними порушеннями з боку Сполучених Штатів, які відверто ігнорували думку уряду цієї країни. Одним із ключових подразників для Пакистану слугує постійне порушення американськими безпілотними літальними апаратами повітряного простору Пакистану та удари, яких вони завдають по терористах у важкодоступних районах біля кордону з Афганістаном (в Зоні племен). Такі атаки призводять до значних жертв серед мирного населення. Загальна кількість цивільних, що загинули внаслідок ударів, завданих американськими безпілотниками упродовж 2004–2014 рр., налічує 416 до 951 людину, серед яких було 168–200 дітей [27].

Барак Обама в рамках свого візиту до Афганістану в липні 2008 р. у складі делегації Сенату оприлюднив своє бачення завдань політики США в рамках антитерористичної кампанії, що, на його думку, потребують перегляду. Зокрема, у «доктрині Обама» провідне місце в діях антитерористичної коаліції відводиться не Іраку, а Афганістану, американська присутність в якому має суттєво посилитися за рахунок згортання операцій в Іраку та перегрупування іракського контингенту американських

військ (пропонувалося додатково перемістити до Афганістану 2–3 бригади). За даних умов Пакистану відводилась роль ключового союзника, що мав забезпечити як підтримку військ в Афганістані, так і повну ліквідацію сил «Аль-Каїди» та «Талібану» на своїй території. У баченні Обама США повинні в разі потреби застосувати щодо Пакистану тиск, змушуючи його до активніших дій проти терористів, а також мають самостійно діяти на його території. Частина «доктрини Обама» вже було використано тодішньою адміністрацією США – на початку грудня був оприлюднений план додаткового розміщення в Афганістані до 7000 американських військових вже у першій половині 2009 р.

Важливим компонентом нової американської стратегії у Південній Азії став також задекларований Б. Ріделем, радником Б. Обама з питань Південної Азії, план підтримки США нормалізації індійсько-пакистанських відносин, зокрема й шляхом «вирішення проблеми Кашміру», як необхідної передумови посилення позицій Пакистану в боротьбі з міжнародним тероризмом. Покращення відносин Делі й Ісламабаду розглядається й як важлива передумова залучення до врегулювання ситуації в Афганістані впливових регіональних та світових держав – передусім самих Індії та Пакистану, а також КНР, Росії та Ірану [7].

США найбільш зацікавлені у збереженні в Пакистані сильної влади, здатної забезпечити контроль над країною та протидіяти релігійним екстремістам. Саме тому адміністрація Дж. Буша послідовно підтримувала недемократичний режим П. Мушаррафа, вбачаючи в ньому гарантію того, що Пакистан не перетвориться на джерело загроз міжнародній безпеці. Демократичні адміністрації США традиційно підтримували демократичні уряди Пакистану й негативно ставились до військових режимів, тому Б. Обама намагався підтримати позиції А. Зардарі. Б. Обама був зацікавлений у зміцненні коаліційного уряду ПНП (Пакистанської народної партії) та МЛП–Н (Мусульманської ліги Пакистану–Наваз) як сили, що потенційно може ефективно протидіяти ісламістам у країні й ліквідувати сили, що надають підтримку «Талібану» в Афганістані. У свою чергу, чинний на той час демократичний уряд Пакистану об'єктивно потребував зовнішньої підтримки в боротьбі за вплив у країні з армією та тісно пов'язаними з нею ісламістами. Мали місце й суперечності, що могли перешкодити зміцненню пакистано-американських зв'язків. До них можна віднести згадані наміри Б. Обама продовжити практику прямих дій американських військ на території Пакистану, а також створити сильну, контрольовану США, структуру влади в Афганістані.

У контексті завдання американськими військами ударів по території Пакистану можна припустити існування неофіційної домовленості між П. Мушаррафом та керівництвом США або між пакистанськими та американськими військовими, що санкціонують дії військ США. Найвірогіднішим сценарієм розвитку є подолання напруженості шляхом санкціонування Пакистаном дій армії США на його території, можливо – у формі спільних дій із пакистанською армією [7].

Намір Б. Обама запровадити в Афганістані сильну владу, що спиралася б на потужну армію, входить у суперечність з однією з основ регіональної політики Пакистану – лінії на ослаблення Афганістану та

забезпечення контролю над ним. Сильний Афганістан, з точки зору Ісламабаду, є загрозою територіальній цілісності Пакистану (потенційно претендуючи на заселені пуштунами ПЗПП (Північно-західна прикордонна провінція), Зону племен і окремі райони Белуджистану) і послаблює обороноздатність Пакистану в разі можливого зіткнення з Індією. Тому керівництво Пакистану, передусім – керівництво збройних сил, не зацікавлене у зміцненні центрального уряду в Кабулі [7].

До погіршення двосторонніх відносин у 2011 році призвела операція спеціальних сил призначення Сполучених Штатів з метою усунення Осамі бен Ладена, про яку керівництво США не попередило Ісламабад, чим викликала скандал. Ситуація ускладнилась інцидентом 26 листопада 2011 року, коли стався обстріл позицій пакистанських військ американською авіацією, внаслідок чого загинуло 24 пакистанські військовослужбовці. У відповідь, командувач пакистанською армією генерал Ашвак Первез Кіяні віддав наказ збивати американські бойові літаки, а влада Пакистану на декілька місяців перекрили південний маршрут забезпечення військ коаліції НАТО в Афганістані. Маршрут відкрили лише в червні 2012 року [19].

Після виборів 2013 року, коли посаду прем'єр-міністра Пакистану обійняв Наваз Шаріф відносини між США та Пакистаном почали поліпшуватись. В серпні 2013 р. після результатів візиту державного секретаря США Джона Керрі в Пакистані оголосили про відновлення стратегічного діалогу. Хоча атаки американських безпілотників продовжувались, проте це не завадило Н. Шаріфу відвідати Америку з дружнім візитом в жовтні 2013 року.

Зміна тональності обох сторін має своє пояснення. Головна причина полягає в тому, що напередодні виведення військ міжнародної коаліції із Афганістану, роль Пакистану як близького сусіда цієї країни, який має потужні інструменти впливу на внутрішньо афганські сили (талібів), в очах США суттєво зростає. А псувати відносини з країною за умов різкого скорочення присутності американців в Афганістані – зрозуміло, не в інтересах Америки. А для Пакистану – зближення з Вашингтоном – це гарантія і надалі отримувати суттєву фінансову допомогу, яку США неодноразово заморожували в попередні роки. Напередодні візиту Н. Шаріфа до США в жовтні 2013 року американський Конгрес прийняв рішення розморозити пакет воєнної та економічної допомоги Пакистану на суму 1,6 млрд. доларів. Незважаючи на те, що в конгресі є сили, що виступають проти допомоги ІРП, пакет фінансової підтримки (менше 1 млрд. дол.) заплановано виділити на 2015 рік [20].

Дотепер в Сполучених Штатах триває дискусія чи можна довіряти Пакистану. В колі американських політиків зміцнюється думка про те, що Ісламська Республіка Пакистан – ненадійний союзник. Фахівці по Пакистану, включно з військовими істориками по Південній Азії вважають, що ставлення пакистанців до «Талібану» сьогодні таке ж як їхнє ставлення до моджахедів у 1980-х. Вони їм не подобаються, вони хочуть від них звільнитися, проте вважають їх борцями проти іноземних завойовників. Тому в самій країні існує стійка опозиція до закликів взяти участь в американській війні проти народу, якого вважають захисником своєї

країни [18].

Не варто ігнорувати той факт, що Америка здійснює військову агресію в Пакистані, внаслідок якої гинуть цивільні. Це і численні атаки безпілотників і знищення терориста Осамі бен Ладена і загибель пакистанських військових. Ситуацію ускладнює той факт, що Пуштунські племена, що порушують кордон між Пакистаном і Афганістаном, так і не змирилось із Лінією Дюрана, встановлену британцями.

На фоні похолодання відносин між державами в 2016 році, Вашингтон висунув Пакистану нові вимоги: 1) проведення воєнних операцій з метою ліквідувати мережу Хаккані; 2) не допустити базування бойовиків Хаккані на пакистанській території; 3) координувати дії з владою Афганістану в боротьбі з загрозою тероризму в пакистано-афганських прикордонних областях; 4) звільнити лікаря Шакіла Афріді із в'язниці, якого США вважають героєм (пакистанська влада звинувачує його в розкритті місця перебування Осамі бен Ладена в 2011 р.). Серед нових вимог – переконати владу Пакистану не застосовувати воєнні або якісь інші заходи або обладнання, надані США в межах програми допомоги, для переслідування груп меншин. Висуваючи вимоги, Пентагон намагався здійснити тиск на воєнне крило Пакистану з метою активізувати дії проти афганської мережі Хаккані [13].

Непослідовні дії США в регіоні опосередковано сприяли посиленню суперечностей між Кабулом та Ісламабадом, особливо в питаннях контролю за кордоном. Іншими словами, своїми діями США «підняли» конфлікт на регіональний рівень, забувши про пріоритетну ціль – процес перемовин між владою Кабулу та афганськими талібами.

Незважаючи на протиріччя між державами, риторика політиків Пакистану лунає на користь розвитку двосторонніх відносин. У 2016 році Міністр закордонних справ Пакистану Сартадж Азіз заявив, що його країна хотіла б працювати з новообраним президентом США Д. Трампом на підставі спільних інтересів у боротьбі з тероризмом, – йдеться у повідомленні. В інтерв'ю для пакистанського каналу Geo News, Азіз зазначив, що допомагає вести переговори щодо політичного врегулювання в Афганістані, що є ще однією сферою, де Пакистан і США могли б працювати разом. Слід додати, що на офіційному сайті ІРП подано базові принципи зовнішньої політики Пакистану, серед яких зазначено: «Сполучені Штати є одним із найважливіших економічних та інвестиційних партнерів Пакистану» [23].

Як відомо, Д. Трамп неодноразово публічно критикував Пакистан з приводу боротьби з одними ісламськими угрупованнями і терпимості до інших. Азіз визнав критику, але сказав, що така політика країни «в минулому» [22].

23 січня 2017 року Б. Бгутто Зардарі, лідера ПНП офіційно запросили до Вашингтону, до Інституту миру, для обговорення питання американо-пакистанських відносин і перспективи подальшого розвитку. На порядку денному стояли питання внутрішньої безпеки Пакистану, взаємовідносин Пакистану і сусідніх країн, політичних і демократичних змін.

Для стабільності Пакистану важливо мати безпечний Афганістан, проте в Кабулі немає єдності і такий стан речей не сприяє мирному врегулюванню конфлікту.

Нестабільність Афганістану може поширитись на інші держави і стати загрозою їхній безпеці. ІРП та США мають життєво важливі інтереси. Пакистанці допомагають американцям в Афганістані заради збереження власної стабільності та безпеки своїх кордонів. Водночас є й позитивні моменти політики ІРП. Президент Зардарі відвідав КНР, Іран та підписав пакистансько-іранський контракт по газогону [26].

Новообраний президент США Д. Трамп вже назвав Кашмір джерелом напруження двох держав [28]. Очевидним є той факт, що Америка зацікавлена в Пакистані як союзнику, який є стримуючим фактором у протистоянні з КНР, яка кинула виклик в регіоні не лише Вашингтону, але й Делі. Перед адміністрацією Д. Трампа стоїть завдання, яке попередньому керівництву Білого дому вирішити не вдалося, а саме – перетворити Пакистан на надійного союзника США, як торгового, так і інвестиційного партнера. Цілі США слід об'єднати з цілями Пакистану і спрямувати їх в єдине русло. Аналітики радять Трампу утриматися від втручання в індійсько-пакистанський конфлікт через Кашмір і зосередитись на дипломатичній ізоляції Пакистану від підтримки терористичних груп. Адміністрації Трампа рекомендують визнати той факт, що Пакистан не є союзником Сполучених Штатів, тому його не слід подавати як союзника, проте залишити можливість стати союзником Америки в майбутньому. Слід продовжити гуманітарні та соціальні програми допомоги цивільному населенню Пакистану. Неодмінним кроком вважається політика посилення контртерористичних заходів і допомоги Пакистану у боротьбі з тероризмом. Водночас, Америка залишає за собою право використовувати безпілотними у боротьбі з терористами на території Пакистану. Новій адміністрації слід подати уряду Пакистану перелік заходів, спрямованих на припинення підтримки терористичних груп, афганських талібів і мережі Хаккані. Керівництву США слід уникати повного розриву відносин з ІРП [22].

В самому Пакистані лунає критика політики США щодо Пакистану. Генерал-лейтенант Азім Баджава, керівник відділу по зв'язках з громадськістю збройних сил Пакистану в інтерв'ю телерадіокомпанії «Німецька хвиля» розкритикував американську операцію із використанням дронів, внаслідок якої було вбито колишнього керівника «Талібану» муллу Ахтара Мансура. Він зауважив, що США проігнорували владу Пакистану, оскільки не повідомили про операцію, незважаючи на те, що ІРП є союзником Вашингтону у боротьбі з тероризмом у Південній Азії. Ситуацію погіршує той факт, що вбитий керівник «Талібану» був учасником процесу примирення в Афганістані [24].

Події останніх років свідчать про зміни в зовнішній політиці Пакистану. ІРП зробила заяву на входження в ШОС, що є позитивним сигналом для світових потуг, таких як Китай, США та РФ. Такий крок свідчить про те, що Ісламабад готовий іти на компроміси та шукати порозуміння з регіональними та світовими гравцями. Процедура прийому Пакистану в ШОС розпочалася в 2015 році. В червні 2016 р. керівники членів Шанхайської Організації Співробітництва на саміті в Узбекистані підписали меморандум про вступ до організації Пакистану та Індії, які до цього мали статус спостерігачів [6].

Політику Сполучених Штатів щодо Пакистану на початку ХХІ століття визначали національні інтереси,

в першу чергу, питання безпеки США та реалізація геополітичних інтересів. Фінансово-економічна підтримка та воєнно-технічне співробітництво були і залишаються засобами, що зміцнюють взаєморозуміння між країнами по інших питаннях, важливіших для Америки.

Аналіз двосторонніх відносин свідчить про те, що в зовнішній політиці Сполучених Штатів щодо Пакистану спостерігається традиційна нестабільність. Моделі політичних відносин та співробітництва з Ісламською Республікою Пакистан формувалися в ХХ столітті, а в ХХІ столітті адміністрації США продовжили відносини, залишивши їх майже без змін. Імовірно, що в середньо терміновій перспективі в політиці Вашингтону домінуватимуть питання регіональної та глобальної безпеки. Безпекову ситуацію в Південній Азії погіршує факт слабкості центральної влади в Ісламабаді, її нездатність контролювати перебіг подій в окремих регіонах країни, значний вплив військових кіл на уряд. Вважаємо, що вплив США на Пакистан зростає з урахування зростаючої ролі та потужності КНР в регіоні. Вашингтон спробує використати Пакистан як противагу Китаю.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі пакистансько-китайських відносин, розвитку яких, пов'язаний із безпекою регіону.

Список використаних джерел

1. Баєнкова С. В. Еволюція взаємовідносин у трикутнику Індія – КНР – США в умовах глобалізації: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.04 «політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / С. В. Баєнкова. – Київ, 2008. – 15 с.
2. Белокреницкий В. Я. История Пакистана. XX век / В. Я. Белокреницкий, В. Н. Москаленко. – М.: ИВ РАН, Крафт, 2008. – 576 с.
3. Братерский М. В. Вашингтон и новые региональные державы в Азии // США: экономика, политика, культура. – 2007. – №3. – С.35–39.
4. Волхонский Б. М. Америко-пакистанские отношения при правительстве Наваза Шарифа / Б. М. Волхонский // Проблемы национальной стратегии. – 2015. – №1 (28). – С.40–53.
5. Воробьев А. В. Политика США в отношении Исламской Республики Пакистан на рубеже XX–XXI вв.: автореф. дис. ... канд. ист. наук: спец. 07.00.03 «Всеобщая история» / А. В. Воробьев. – Казань, 2011. – 24 с.
6. Главы стран ШОС подписали меморандумы о присоединении Индии и Пакистана. 24.06.2016 [Электронный ресурс] // РИА Новости. – Режим доступа: <https://ria.ru/world/20160624/1450882403.html>
7. Кобзаренко А. Суспільно-політичне становище в Пакистані: наслідки для регіональної та глобальної політики [Електронне джерело] / Кобзаренко А. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/february2009/6.htm>
8. Крижко С. В. США як фактор зовнішньої політики Пакистану / С. В. Крижко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2012. – Вип.107 (Частина II). – С.110–117.
9. Кузнецов С. Н. Геополитическое положение Пакистана и региональная среда // Ближний Восток и современность. Сб. статей. – М.: ИИИиБВ, 2006. – Вып.29. – С.151–162.
10. Москаленко В. Н. Пакистан и ШОС [Электронный ресурс] / Москаленко В. Н. // Сайт Института Ближнего Востока. 2006. – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2006/27-06-06.htm>
11. Морозова М. Ю. Пакистан: вооруженные силы и военная политика // Азия и Африка сегодня. – 1997. – №8. – С.16–21.
12. Пакистан хоче співпрацювати з Трампом у боротьбі з тероризмом [Електронне джерело] // Укрінформ. 10.11.2016. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-abroad/2118022-pakistan-hoce-spivpracuivat-i-z-trampom-u-borotbi-z-terorizmom.html>
13. Пакистан–США: «братья по оружию» или вновь непримиримые оппоненты [Электронный ресурс]. 24 июля 2016. – Режим доступа: <http://geo-politica.info/pakistanssha-bratya-porouzhuyu-ili-vnov-nepirimimye-opponenty.html>

14. Сотников В. И. «Исламская» бомба Пакистана и ее актуальность в связи с угрозами международных террористов // Ислам на современном Востоке. Сб. статей. – М.: Крафт +, 2004. – С.322–336.
15. Розенау Дж. Н. Турбулентность в мировой политике [Электронный ресурс] // Дж. Н. Розенау. – Режим доступа: <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWVpbnxwb2xpdGljYWVpcmfF8Z3g6M2RjMWU2NjA1ODE1YW11Yw>
16. Тихоненко І. Афганський фактор у відносинах Пакистан–США / І. Тихоненко // «Американська історія та політика»: науковий журнал. – К.: «ІМВ», 2016. – №2. – С.170–177.
17. Тихоненко І. Південноазійський регіональний комплекс безпеки на сучасному етапі / І. Тихоненко // Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини. – 2015. – Вип.36. Ч.3. – С.60–65.
18. Abdul Haq. US Bombs are Boosting the Taliban / Abdul Haq // Guardian (London), 2 Nov. 2001. Excerpted from 1 October 2001 Interview with Anatol Lieven.
19. After long closure, NATO supplies enter Afghanistan from Pakistan [Electronic resource] // Reuters: website. 2012. July 5. – Access mode: <http://www.reuters.com/article/2012/07/05/us-nato-idUSBRE86408120120705>
20. Congress rejects move to stop US funding for Pakistan // Dawn: website. 2014. June 23. – Access mode: <http://www.dawn.com/news/1114562/congress-rejects-move-to-stop-us-funding-for-pakistan>
21. Copley G. R. Pakistan: a global strategic lynchpin // Copley G. R., Hussain P. A. – Alexandria– International Strategic Studies Association, 2008. – 320 p.
22. Haqqani Husain. Anew US Approach to Pakistan: Enforcing Aid Conditions Without Cutting Ties / Haqqani Husain. Lisa Curtis. – February 2017. – Washington, D.C.: Hudson Institute. – 18 p.
23. Guiding Principles of Pakistan's Foreign Policy [Electronic resource] // Official Site of Ministry of Foreign Affairs. Government of Pakistan. – Access mode: <http://www.mofa.gov.pk/>
24. International community has not done enough for us: Asim Bajwa [Electronic resource] // GEO TW. World News. June 23, 2016. – Access mode: <https://www.geo.tv/latest/108334-International-community-has-not-done-enough-for-us-Asim-Bajwa>
25. National Security Strategy of the United States. May 2010. – Washington, DC. 2010. – 52 p.
26. Sayed Abid. US Pakistan Relations [Electronic resource]. February 3, 2017 / Sayed Abid. – Access mode: <http://www.atlascorps.org/blog/?p=14582>
27. Serle J. Monthly Updates on the Covert War January 2014 Update: US Covert Actions in Pakistan, Yemen and Somalia / Jack Serle, Alice K. Ross // The Bureau of Investigative Journalism: website, 2014, February 3. – Access mode: <http://www.thebureauinvestigates.com/2014/02/03/january-2014-update-us-covert-actions-in-pakistan-yemen-and-somalia/>
28. Siddhant M. India–Pakistan ‘tinderbox’ to test Donald Trump's foreign policy [Electronic resource] / Mohan Siddhant // The Washington Times. Nov. 20, 2016. – Access mode: <http://www.washingtontimes.com/news/2016/nov/20/india-pakistan-tinderbox-to-test-donald-trumps-for/>
29. Ziauddin Muhammad. The Ten Achievements: Pakistan's Foreign Policy [Electronic resource] // News Line. July 29, 2016. – Access mode: <http://newslinemagazine.com/magazine/ten-achievements-pakistans-foreign-policy/>
7. Kobzarenko A. Suspil'no–politychne stanovyshhe v Pakystani: naslidky dlja regional'noi ta global'noi polityky [Elektronne dzherelo] / Kobzarenko A. – Rezhym dostupu: <http://old.niss.gov.ua/monitor/february2009/6.htm>
8. Kryzhko Je. V. SShA jak faktor zovnishn'oi polityky Pakystanu / Je. V. Kryzhko // Aktual'ni problemy mizhnarodnyh vidnosyn. – 2012. – Vyp.107 (Chastyina II). – S.110–117.
9. Kuznecov S. N. Geopoliticheskoe polozhenie Pakystana i regional'naja sreda // Blizhnij Vostok i sovremennost'. Sb. statej. – M.: IIIiBV, 2006. – Vyp.29. – S.151–162.
10. Moskalenko V. N. Pakistan i ShOS [Jelektronnyj resurs] / Moskalenko V. N. // Sajt Instituta Blizhnego Vostoka. 2006. – Rezhim dostupa: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2006/27-06-06.htm>
11. Morozova M. Ju. Pakistan: vooruzhennye sily i voennaja politika // Azija i Afrika segodnja. – 1997. – №8. – S.16–21.
12. Pakystan hoche spivpracjuvaty z Trampom u borot'bi z terorizmom [Elektronne dzherelo] // Ukrinform. 10.11.2016. – Rezhim dostupu: <https://www.ukrinform.ua/rubric-abroad/2118022-pakistan-hoche-spivpracjuvaty-z-trampom-u-borotbi-z-terorizmom.html>
13. Pakistan–SShA: «brat'ja po oruzhiju» ili vnov' neprimirimye opponenty [Jelektronnyj resurs]. 24 iulja 2016. – Rezhim dostupa: <http://geo-politica.info/pakistanssha-bratya-po-oruzhiyu-ili-vnov-neprimirimye-opponenty.html>
14. Sotnikov V. I. «Islamskaja» bomba Pakystana i ee aktual'nost' v svjazi s ugrozami mezhdunarodnyh terroristov // Islam na sovremennom Vostoke. Sb. statej. – M.: Kraft +, 2004. – С.322–336.
15. Rozenau Dzh. N. Turbulentnost' v mirovoj politike [Jelektronnyj resurs] / Dzh. N. Rozenau. – Rezhim dostupa: <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWVpbnxwb2xpdGljYWVpcmfF8Z3g6M2RjMWU2NjA1ODE1YW11Yw>
16. Tyhonenko I. Afgans'kyj faktor u vidnosynah Pakystan–SShA / I. Tyhonenko // «Amerykans'ka istorija ta polityka»: naukovyj zhurnal. – K.: «ІМВ», 2016. – №2. – С.170–177.
17. Tyhonenko I. Pivdennoazijs'kyj regional'nyj kompleks bezpeky na suchasnomu etapi / I. Tyhonenko // Visnyk L'vivs'kogo universytetu. Serija Mizhnarodni vidnosyny. – 2015. – Vyp.36. Ч.3. – С.60–65.
18. Abdul Haq. US Bombs are Boosting the Taliban / Abdul Haq // Guardian (London), 2 Nov. 2001. Excerpted from 1 October 2001 Interview with Anatol Lieven.
19. After long closure, NATO supplies enter Afghanistan from Pakistan [Electronic resource] // Reuters: website. 2012. July 5. – Access mode: <http://www.reuters.com/article/2012/07/05/us-nato-idUSBRE86408120120705>
20. Congress rejects move to stop US funding for Pakistan // Dawn: website. 2014. June 23. – Access mode: <http://www.dawn.com/news/1114562/congress-rejects-move-to-stop-us-funding-for-pakistan>
21. Copley G. R. Pakistan: a global strategic lynchpin // Copley G. R., Hussain P. A. – Alexandria– International Strategic Studies Association, 2008. – 320 p.
22. Haqqani Husain. Anew US Approach to Pakistan: Enforcing Aid Conditions Without Cutting Ties / Haqqani Husain. Lisa Curtis. – February 2017. – Washington, D.C.: Hudson Institute. – 18 p.
23. Guiding Principles of Pakistan's Foreign Policy [Electronic resource] // Official Site of Ministry of Foreign Affairs. Government of Pakistan. – Access mode: <http://www.mofa.gov.pk/>
24. International community has not done enough for us: Asim Bajwa [Electronic resource] // GEO TW. World News. June 23, 2016. – Access mode: <https://www.geo.tv/latest/108334-International-community-has-not-done-enough-for-us-Asim-Bajwa>
25. National Security Strategy of the United States. May 2010. – Washington, DC. 2010. – 52 p.
26. Sayed Abid. US Pakistan Relations [Electronic resource]. February 3, 2017 / Sayed Abid. – Access mode: <http://www.atlascorps.org/blog/?p=14582>
27. Serle J. Monthly Updates on the Covert War January 2014 Update: US Covert Actions in Pakistan, Yemen and Somalia / Jack Serle, Alice K. Ross // The Bureau of Investigative Journalism: website, 2014, February 3. – Access mode: <http://www.thebureauinvestigates.com/2014/02/03/january-2014-update-us-covert-actions-in-pakistan-yemen-and-somalia/>
28. Siddhant M. India–Pakistan ‘tinderbox’ to test Donald Trump's foreign policy [Electronic resource] / Mohan Siddhant // The Washington Times. Nov. 20, 2016. – Access mode: <http://www.washingtontimes.com/news/2016/nov/20/india-pakistan-tinderbox-to-test-donald-trumps-for/>
29. Ziauddin Muhammad. The Ten Achievements: Pakistan's Foreign Policy [Electronic resource] // News Line. July 29, 2016. – Access mode: <http://newslinemagazine.com/magazine/ten-achievements-pakistans-foreign-policy/>

References

1. Bajenkova Je. V. Evoljucija vzajemovidnosyn u trykutnyku Indija – KNR – SShA v umovah globalizacii: avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: spec. 23.00.04 «politychni problemy mizhnarodnyh system ta global'nogo rozvytku» / Je. V. Bajenkova. – Kyi'v, 2008. – 15 s.
2. Belokrenickij V. Ja. Istorija Pakystana. XX vek / V. Ja. Belokrenickij, V. N. Moskalenko. – M.: IV RAN, Kraft, 2008. – 576 s.
3. Braterskij M. V. Vashington i novye regional'nye derzhavy v Azii // SShA: jekonomika, politika, kul'tura. – 2007. – №3. – С.35–39.
4. Volhonskij B. M. Amerikano–pakistanskije otnoshenija pri pravitel'stve Navaza Sharifa / B. M. Volhonskij // Problemy nacional'noj strategii. – 2015. – №1 (28). – С.40–53.
5. Vorob'ev A. V. Politika SShA v otnoshenii Islamskoj Respubliki Pakystan na rubezhe XX–XXI vv.: avtoref. dis. ... kand. ist. nauk: spec. 07.00.03 «Vseobshhaja istorija» / A. V. Vorob'ev. – Kazan', 2011. – 24 s.
6. Glavy stran ShOS podpisali memorandumy o prisoedinenii Indii i Pakystana. 24.06.2016 [Jelektronnyj resurs] // RIA Novosti. – Rezhim dostupa: <https://ria.ru/world/20160624/1450882403.html>

29. Ziauddin Muhammad. The Ten Achievements: Pakistan's Foreign Policy [Electronic resource] // News Line. July 29, 2016. – Access mode: <http://newslinemagazine.com/magazine/ten-achievements-pakistans-foreign-policy/>

Khudoliy A. O., Doctor of Political Science, professor, Department of Political Science, The Faculty of Political Studies and Information Management, Ostroh Academy National University (Ukraine, Ostroh), toliy65@yahoo.com

The USA and the IRP at the Beginning of the 21st century: cooperation or confrontation?

The purpose of the article is in analyzing of foreign policy of the United States of America and the Islamic Republic of Pakistan in the region of South Asia. Foreign policy steps made by Washington and Islamabad during 2008–2017 are analyzed. Stages of American and Pakistan relationships at the beginning of the 21st century are identified and described. Pragmatic interests of both countries served as basis for the foreign policy course during the period described.

Achievements and drawbacks of foreign policy courses of the USA and the IRP along with inner and outer policy factors are analyzed in details. Methods of political science analysis along with event-analysis are applied in the research. Pragmatic and systemic methods were useful in analyzing the process of international relations according to the following formats: the USA and Pakistan, the USA and Afghanistan, Pakistan and Afghanistan.

Keywords: regional policy, South Asia, foreign policy, the USA, Pakistan, Afghanistan, security of the region.

УДК 321.013

Шапошніков А. О.,

аспірант кафедри політичних наук філософського факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), antin.shaposhnikov@gmail.com

ІНСТИТУЦІЙНА НЕСПРОМОЖНІСТЬ ЯК ОЗНАКА КВАЗИДЕРЖАВИ (НА ПРИКЛАДІ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АЗІЇ)

Інституційна неспроможність – це характеристика держави, яка зазнає труднощів через недоліки в побудові своїх інститутів та зв'язків між ними в рамках єдиної політичної системи. Особливо схильні до цього ризику держави, які створюються з нуля або переживають глибокі перетворення, як це трапилося в постсоціалістичних країнах чверть століття тому. При цьому існує можливість перетворення держави на квазидержаву – політичне утворення, яке претендує на роль держави, але об'єктивно нею не є. Через інституційну неспроможність, яка може проявлятися в різних формах, наприклад міжнародній ізоляції або паралічі системи силових структур, держава стає слабкою і неісодатною, ризикуючи при цьому взагалі припинити своє існування. Досвід постсоціалістичних країн свідчить, що в разі проведення глибоких реформ, спрямованих на побудову сильних державних інститутів, інституційну неспроможність можна перемогти.

Ключові слова: віртуальна держава/мікронація, інституційна неспроможність, квазидержава, невизнана держава.

Кінець ХХ століття позначився в політичній історії людства завершенням «холодної війни» та розпадом світової соціалістичної системи. При цьому десятки країн розпочали перехід до демократичного політичного режиму та ринкової економіки, на політичній мапі світу з'явилося більше 20 незалежних держав-членів ООН, а також низка невизнаних держав, значна частина яких існує і зараз.

Процеси демократизації, державного та національного будівництва далеко не завжди були мирними та успішними. Локальні конфлікти на околицях колишнього СРСР, серія війн в колишній Югославії, нинішня війна на сході України засвідчили, що відмови від планової економіки та однопартійної системи недостатньо для побудови стійкої демократії та процвітаючої економіки. Грубі помилки, допущені при створенні державних та суспільних інститутів на теренах зниклої соціалістичної системи, призвели до того, що деякі з державних новостворень

так і не стали державами у повному сенсі цього слова, а відбулися як слабкі та несамостійні квазидержави. Прикладом можуть слугувати як деякі країни-члени ООН на Балканах чи в Центральній Азії, так і невизнані держави, утворені проросійськими сепаратистами по всьому пострадянському простору.

Слабкі інститути – не єдина, проте надзвичайно болісна проблема значної кількості держав і майже всіх квазидержав. Інституційна недосконалість може стати причиною їхньої повної або часткової безпорадності у проведенні внутрішньої та зовнішньої політики. Ці негативні явища загрожують створенням нових джерел нестабільності в Євразійському регіоні. Таким чином, розуміння того, як інституційна неспроможність впливає на процес створення та функціонування квазидержави, а також винайдення способів її подолання, є нагальним теоретичним та практичним завданням низки суспільних наук, зокрема політології, конфліктології, теорії держави і права, державного управління тощо.

Проблематика квазидержав, аспектів їхнього функціонування та трансформації, до яких, зокрема, належить інституційна неспроможність, перетворень та конфліктів в постсоціалістичних країнах знайшла своє відображення у працях таких авторів, як О. Баранецька, Л. Бердегулова, С. Гейтс, Д. Гелденхейс, Р. Джексон, В. Лемак і Д. Пеца, П. Лукічов і А. Скорик, Є. Мелешкіна, Ф. Попов, П. Расмуссен, Н. Хома та інші.

Метою статті є обґрунтування тези про інституційну неспроможність як необхідну передумову виникнення та водночас ознаку квазидержави.

Мета зумовлює постановку наступних завдань статті:

- Дати визначення квазидержави та інституційної неспроможності;
- Виокремити різновиди інституційної неспроможності держав та квазидержав;
- З'ясувати, яким чином інституційна неспроможність проявляється у розвитку сучасних постсоціалістичних країн Європи та Азії.

Квазидержава – це політичне утворення, що позиціонує себе як державу, але насправді нею не є. Префікс «квазі-», що перекладається прикметниками «уявна» чи «фантомна» або префіксами «псевдо-» або «лже-» підкреслює, що ці суб'єкти політики не володіють однією або кількома ознаками держави. Це поняття було запропоноване американським науковцем Р. Джексоном в другій половині 80-х рр. ХХ ст. для позначення низки країн Азії та Африки, які отримали незалежність під час процесу деколонізації у 60–80-х рр., але зіткнулися з серйозними труднощами в процесі державного будівництва [10]. З точки зору автора, проголошення їх державами та набуття повноправного членства в міжнародній спільноті було дещо передчасним.

Згодом вживання цього терміну значно розширилося. Перш за все, поняття «квазидержава» проникло в мову публіцистики та пропаганди, де його активно застосовують для зневажливого найменування недружніх до автора чи його замовника країн. У свою чергу, наукові дослідження у цій галузі здебільшого зосереджені на вивченні окремих різновидів квазидержав, зокрема невизнаних держав та держав-невдах, як в загальних рисах, так і на конкретних прикладах, що так часто трапляються серед постсоціалістичних країн. Водночас саме поняття «квазидержава», причини виникнення,